

Περί (αν)ασφάλειας, επαφής και ένταξης: Ελέγχοντας τρεις υποθέσεις για τις διαπολιτισμικές σχέσεις στην Ελλάδα

Βασίλης Παυλόπουλος, Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη
Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

✉ vpavlop@psych.uoa.gr

🌐 <http://users.uoa.gr/~vpavlop>

Ανακοίνωση στο προσκεκλημένο συμπόσιο «Διαπολιτισμικές-διομαδικές σχέσεις και η προάσπισή τους: Η πολυπολιτισμική οπτική» (οργανωτές: Α. Παπαστυλιανού & Αικ. Γκαρή), **16^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας**, 10-14 Μαΐου 2017, Θεσσαλονίκη.

Περίληψη

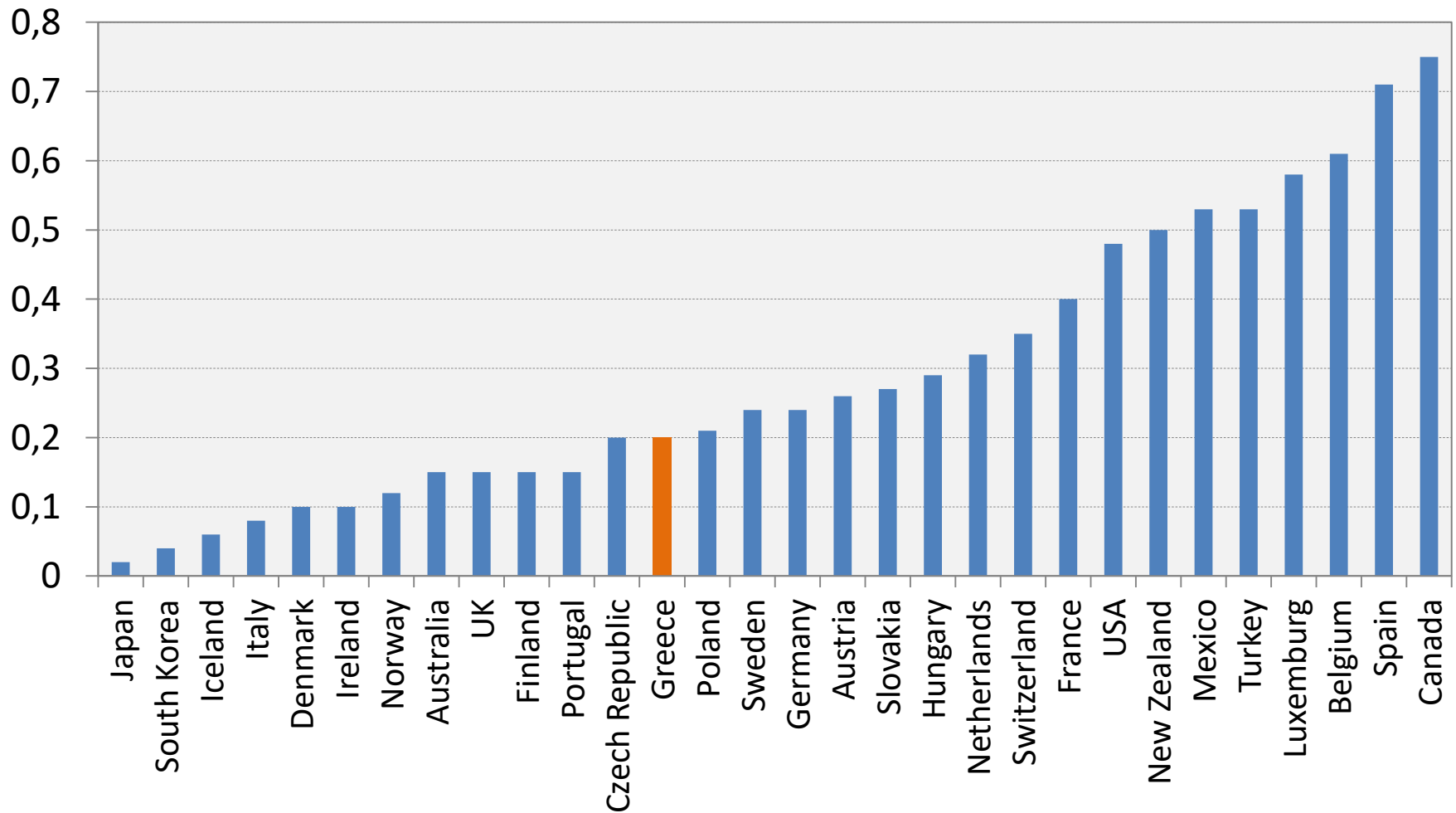
Η παρουσίαση αυτή αφορά στον εμπειρικό έλεγχο τριών υποθέσεων για τις διαπολιτισμικές σχέσεις στην ελληνική κοινωνία, χρησιμοποιώντας δείγματα Ελλήνων ($N=449$) και μεταναστών ($N=147$). Η έρευνα εντάσσεται σε ευρύτερο διεθνές πρόγραμμα (βλ. Berry, 2017). Οι τρεις βασικές υποθέσεις έχουν ως εξής: Πρώτον, εάν τα άτομα αισθάνονται ασφάλεια σχετικά με τη θέση τους στην κοινωνία, θα είναι διατεθειμένα να δεχτούν όσους είναι διαφορετικοί από τους ίδιους (υπόθεση της πολυπολιτισμικότητας). Δεύτερον, η επαφή με πολιτισμικά διαφορετικά άτομα προάγει την αμοιβαία αποδοχή (υπόθεση της επαφής). Τρίτον, όταν τα άτομα αναπτύσσουν σχέσεις και δεσμούς τόσο με την εθνοπολιτισμική καταγωγή τους, όσο και με την κοινωνία υποδοχής, θα επιτύχουν θετικότερη έκβαση όσον αφορά την ψυχολογική προσαρμογή και την κοινωνική ένταξη τους (υπόθεση της εναρμόνισης). Επιπλέον, ελέγχθηκαν ενοποιητικά μοντέλα των παραπάνω υποθέσεων αξιοποιώντας κοινωνικοψυχολογικές θεωρίες για τις διομαδικές σχέσεις. Στα μοντέλα αυτά το αίσθημα ασφάλειας και οι διομαδικές στάσεις των Ελλήνων εξήγησαν τη σχέση ανάμεσα στην επαφή και τις προσδοκίες επιπολιτισμοποίησης, ενώ οι στρατηγικές επιπολιτισμο-ποίησης των μεταναστών εξήγησαν τη σχέση ανάμεσα στο αίσθημα ασφάλειας και την προσαρμογή. Το αίσθημα ασφάλειας νοηματοδοτήθηκε διαφορετικά στις δύο ομάδες. Αντίθετα με τους Έλληνες, στους μετανάστες η επαφή δεν συνδέθηκε με τις διομαδικές σχέσεις. Θα συζητηθούν οι μεθοδολογικοί περιορισμοί της έρευνας, καθώς και οι προεκτάσεις των ευρημάτων όσον αφορά το σχεδιασμό μεταναστευτικής πολιτικής.

Πολυπολιτισμικότητα

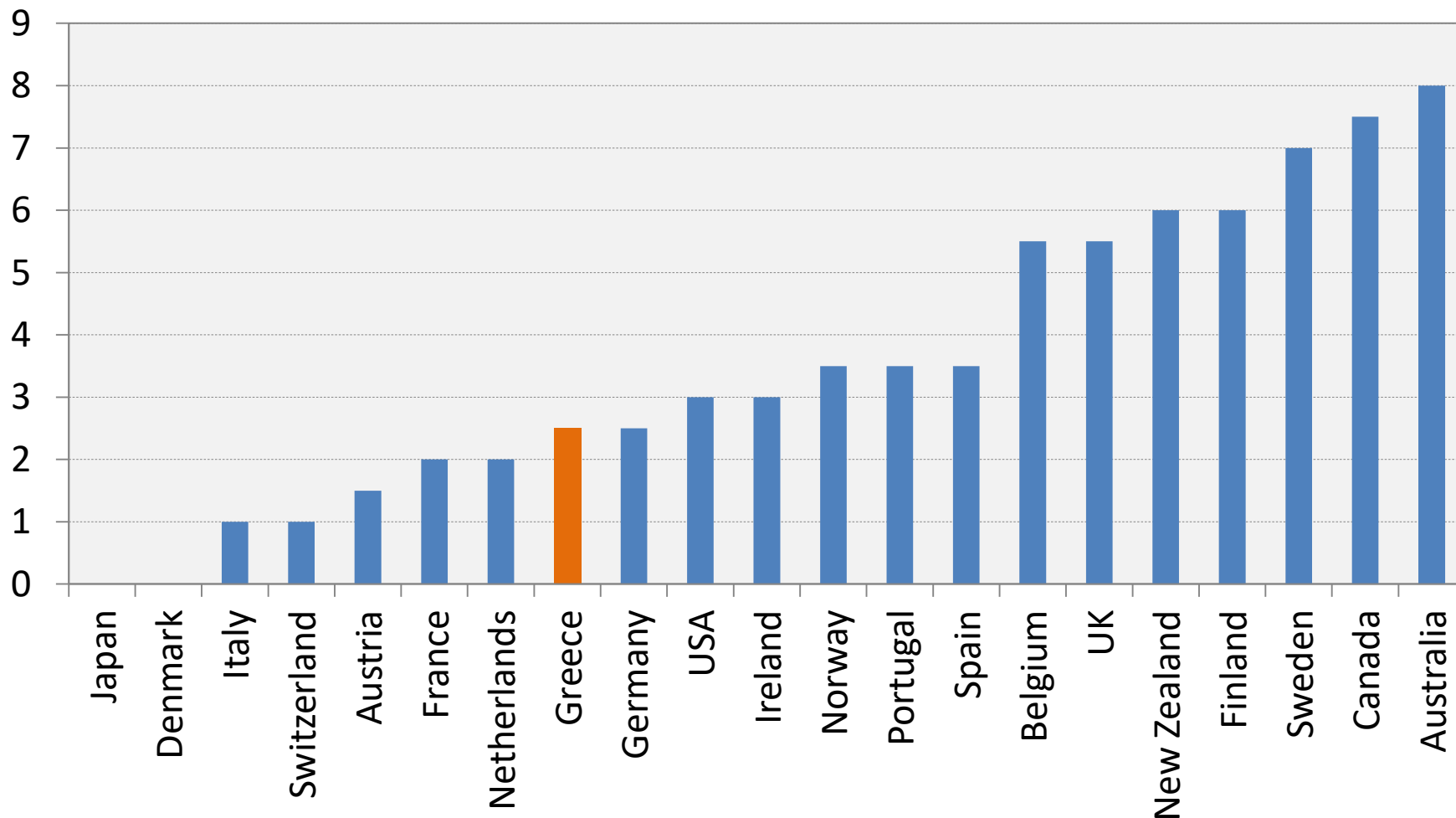
- ☞ *Η πολυπολιτισμικότητα έχει αποτύχει παταγωδώς (A. Merkel, 2010).*
- ☞ *Η κρατική πολυπολιτισμική πολιτική έχει αποτύχει (D. Cameron, 2011).*
- Πέραν της απλής συνύπαρξης, η πολυπολιτισμική ιδεολογία αφορά στη θετική αποδοχή της ετερότητας. Οι πολυπολιτισμικές πολιτικές εμφανίζουν μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή, λιγότερη προκατάληψη και περισσότερη συμμετοχή των μειονοτικών ομάδων (Plaut, Thomas & Goren, 2009).
- Οι «πολιτισμικά ουδέτερες» (colour-blinded) πολιτικές αγνοούν σκόπιμα τις διαφορές μεταξύ των ομάδων. Παρά την επίφαση ισοτιμίας τους, καταλήγουν να νομιμοποιούν τις υπάρχουσες ανισότητες και να ενισχύουν τις προκαταλήψεις (Apfelbaum, Norton, & Sommers, 2012).

Πολυπολιτισμική ετερότητα στις χώρες του ΟΟΣΑ

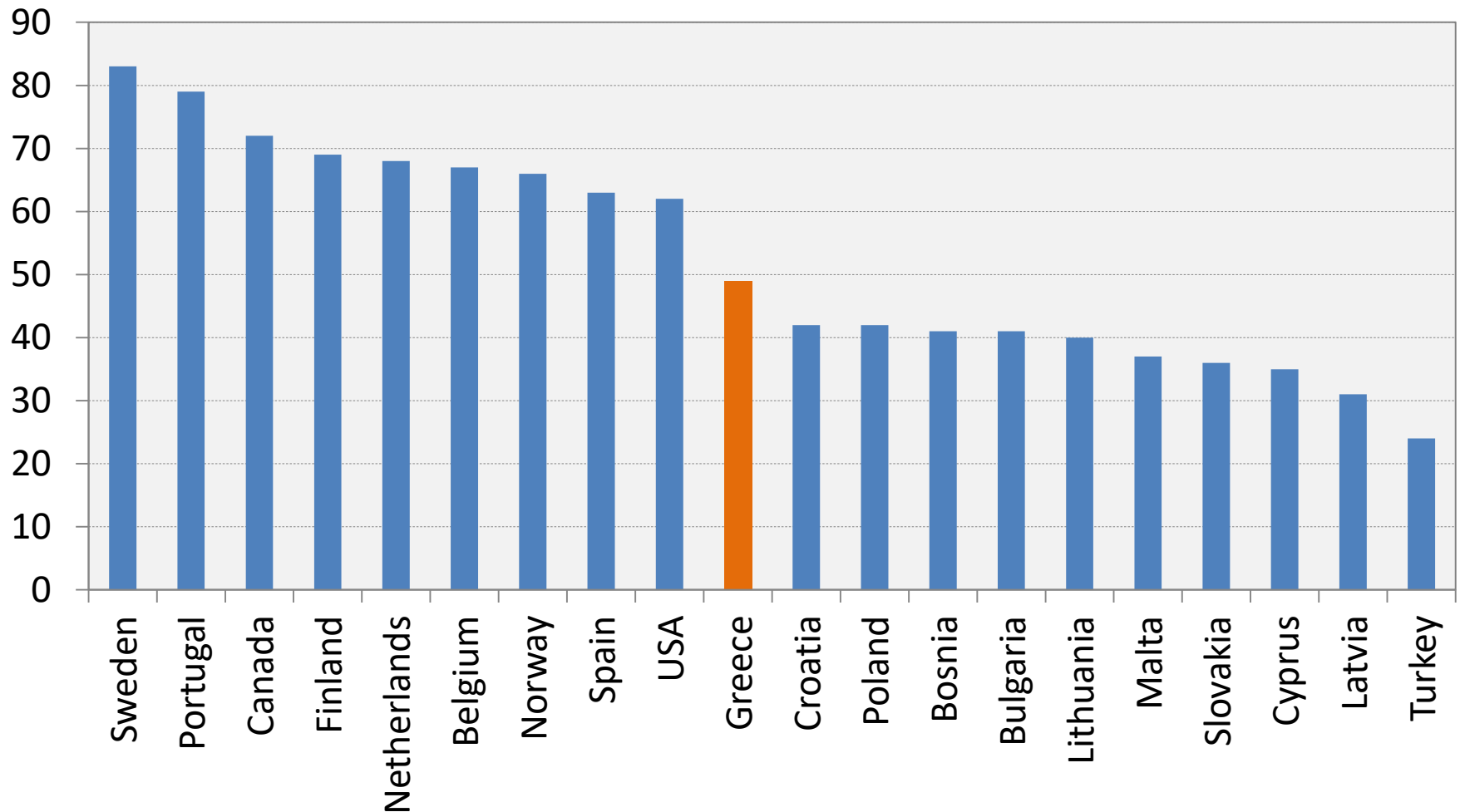
(Patsiurko, Campbell, & Hall, 2012)

Ο δείκτης Multiculturalism Policy Index (Banting & Kymlicka, 2006-2012; Bloemraad, 2011)

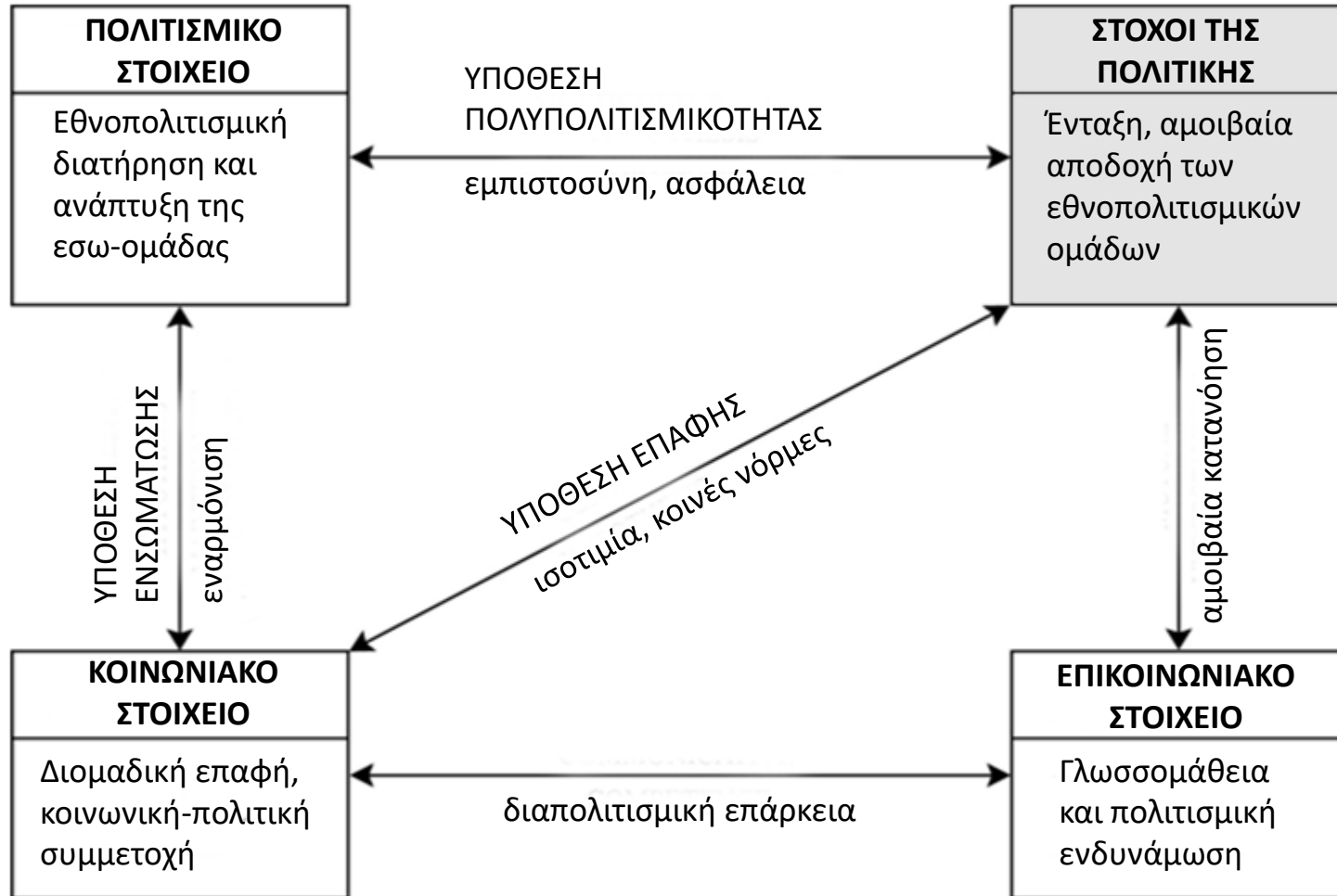
Ο δείκτης Migrant Integration Policy Index (MIPEX, 2010)

Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική

- Οι κυβερνήσεις άργησαν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις της πολυπολιτισμικότητας.
- Η μεταναστευτική πολιτική έχει μάλλον διαχειριστικό χαρακτήρα και ασταθή προσανατολισμό που δεν εμπνέει κάποια αίσθηση προοπτικής (Triandafyllidou, 2014).
- Δυσλειτουργίες στη διαδικασία ασύλου για πρόσφυγες.
- Το «δίκαιο του αίματος» έναντι του «δικαίου του εδάφους».
- Το νομοθετικό πλαίσιο: διαδοχικές ρυθμίσεις (1929, 1991, 1998, 2001, 2005, 2007, 2010, 2011, 2014, 2015, 2016) και παλινωδίες όσον αφορά τα κριτήρια απόδοσης της ιθαγένειας.

Συστατικά μιας πολυπολιτισμικής πολιτικής: Το πρόγραμμα MIRIPS (Berry, 2017)

Τρεις βασικές υποθέσεις (Berry, 2017)

- **Υπόθεση της πολυπολιτισμικότητας.** Εάν τα άτομα αισθάνονται ασφάλεια για τη θέση τους στην κοινωνία (την πολιτισμική τους ταυτότητα και την οικονομική τους κατάσταση), θα αποδέχονται περισσότερο εκείνους που είναι διαφορετικοί. Ενώ το αίσθημα απειλής οδηγεί στην απόρριψη της διαφορετικότητας.
- **Υπόθεση της επαφής.** Η επαφή με πολιτισμικά διαφορετικά άτομα ή ομάδες προάγει την αμοιβαία αποδοχή.
- **Υπόθεση της ενσωμάτωσης.** Όταν τα άτομα αναπτύσσουν δεσμούς και σχέσεις τόσο με την εθνοπολιτισμική καταγωγή τους, όσο και με την κοινωνία υποδοχής, θα επιτύχουν πιο θετική κοινωνική ένταξη και ψυχολογική προσαρμογή από ό,τι αν προσκολληθούν σε μία από τις δύο ομάδες (ή σε καμία).

Η ελληνική έρευνα MIRIPS

(Pavlopoulos & Motti-Stefanidi, 2017)

Συμμετέχοντες

- **450** Έλληνες

56% γυναίκες | **37** ετών (μ.ό.) | **56%** απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ

9% Εκτός Εκπαίδευσης Απασχόλησης ή Μαθητείας

38% έγγαμοι

- **150** μετανάστες πρώτης γενιάς

44% από Αλβανία | **65%** γυναίκες | **36** ετών (μ.ό.)

27% απόφοιτοι ΑΕΙ | **19%** ΕΕΑΜ | **53%** έγγαμοι

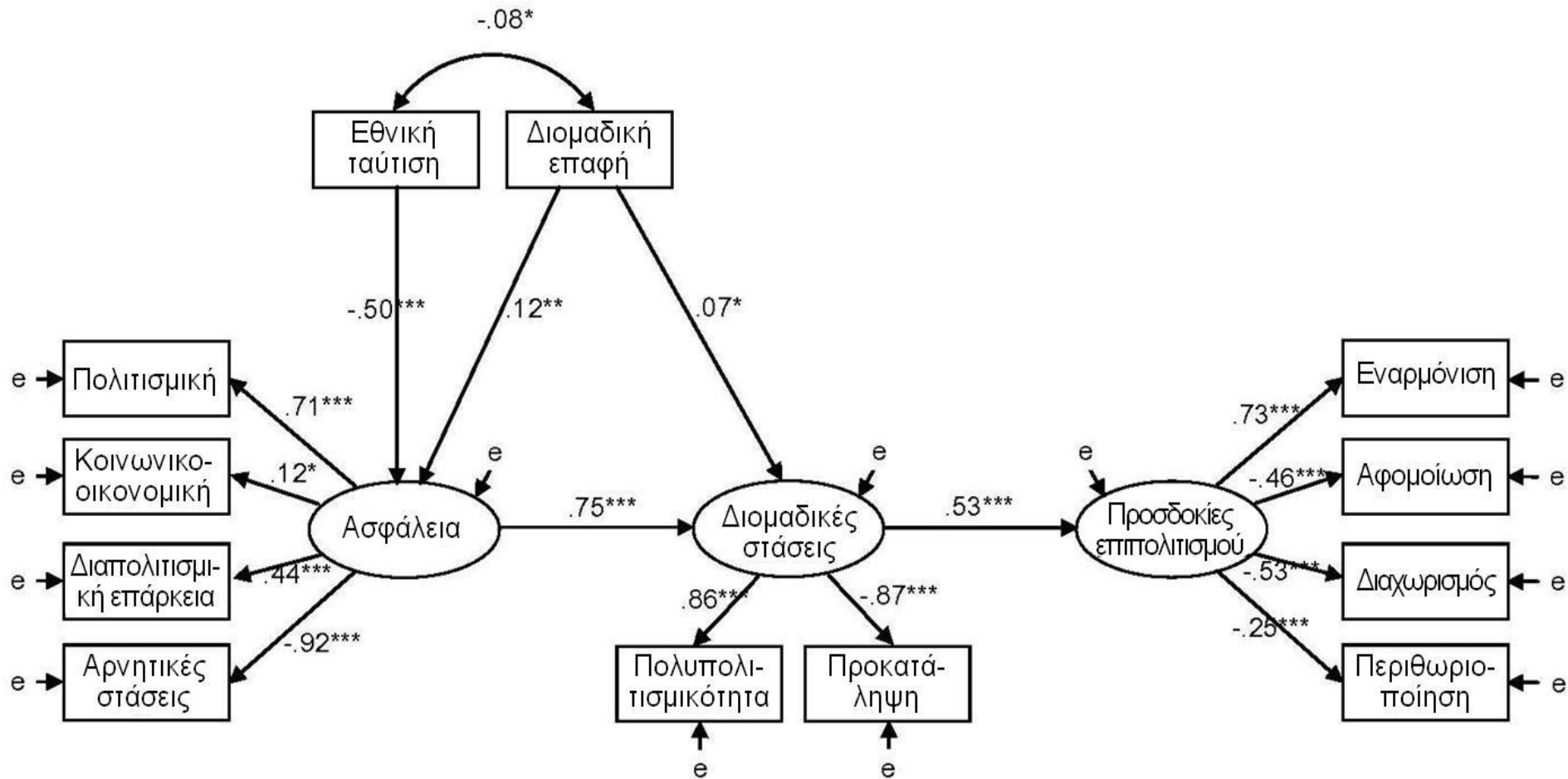
Η ελληνική έρευνα MIRIPS

(Pavlopoulos & Motti-Stefanidi, 2017)

Μετρήσεις

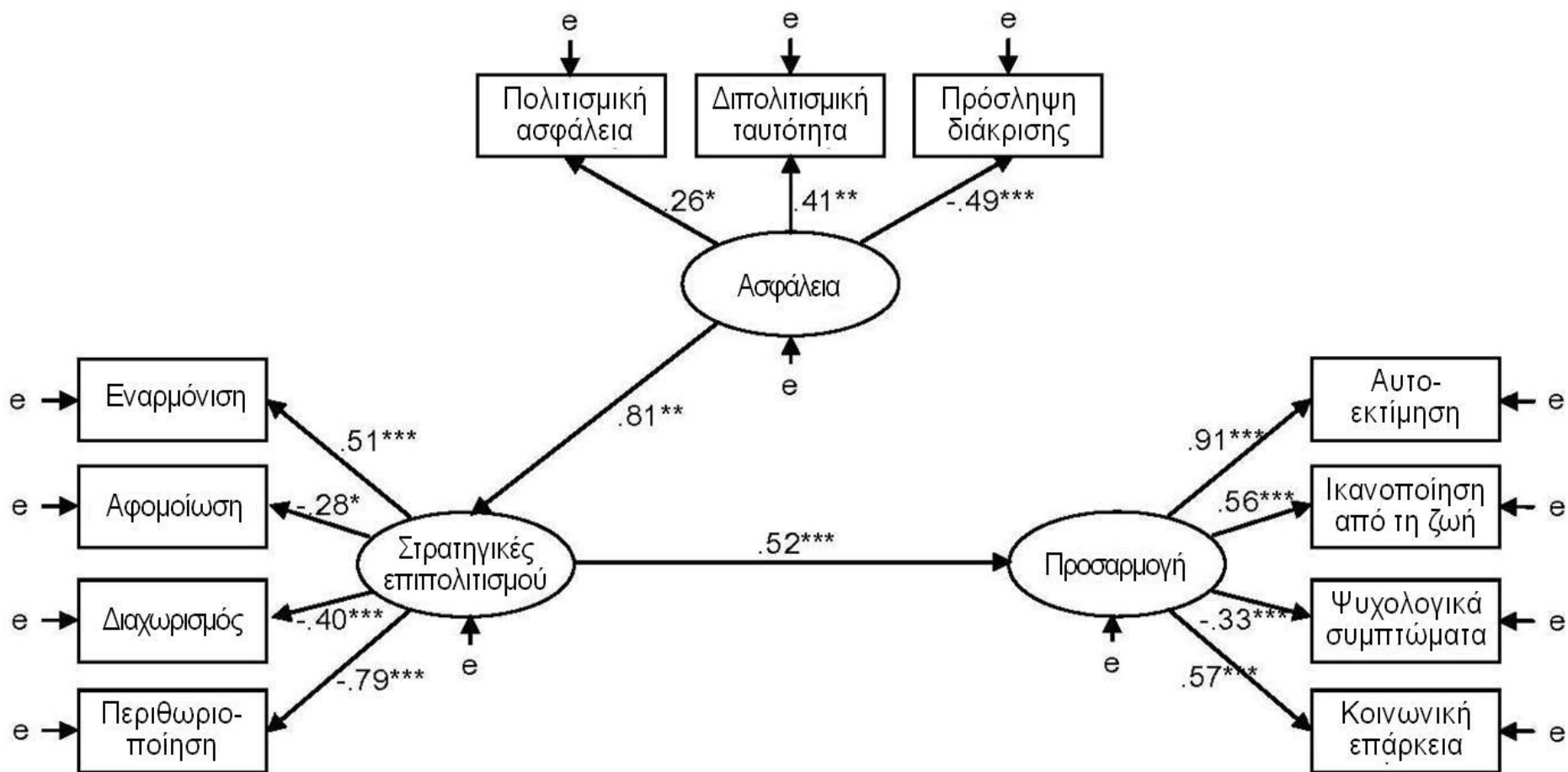
- Πολιτισμική ταύτιση: Εθνική, Εθνοτική
- Αίσθημα Ασφάλειας: Πολιτισμική, Κοινωνικο-οικονομική
- Προσλαμβανόμενη Διάκριση
- Προσδοκίες (Έλληνες) και Στρατηγικές (μετανάστες) επιπολιτισμοποίησης
- Ψυχολογική προσαρμογή: Αυτοεκτίμηση, Ικανοποίηση από τη Ζωή, Ψυχολογικά Συμπτώματα
- Κοινωνικοπολιτισμική Προσαρμογή και Διαπολιτισμική Επάρκεια

Δομικό μοντέλο των υποθέσεων της έρευνας MIRIPS για τους Έλληνες

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$. $N = 449$. Παρουσιάζονται οι τυποποιημένοι συντελεστές. Δείκτες καλής προσαρμογής: $CMIN=132.67$, $DF=42$, $p < .001$; $CMIN/DF=3.15$; $CFI=.95$; $IFI=.95$; $TLI=.92$; $RMSEA=.069$ ($LO=.056$, $HI=.083$); $SRMR=.056$

Δομικό μοντέλο των υποθέσεων της έρευνας MIRIPS για τους μετανάστες

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$. $N = 147$. Παρουσιάζονται οι τυποποιημένοι συντελεστές. Δείκτες καλής προσαρμογής: $CMIN=52.19$, $DF=39$, $p=.077$; $CMIN/DF=1.30$; $CFI=.95$; $IFI=.95$; $TLI=.93$; $RMSEA=.054$ ($LO=.023$, $HI=.074$); $SRMR=.064$

Συμπεράσματα

- ✓ Η **υπόθεση της πολυπολιτισμικότητας** επιβεβαιώθηκε. Το αίσθημα ασφάλειας συνδέθηκε θετικά με τις διαπολιτισμικές στάσεις και τις προσδοκίες (Έλληνες), τις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης και την προσαρμογή (μετανάστες).
- ✓ Η **υπόθεση της επαφής** έγινε αποδεκτή μόνο για τους Έλληνες. Στους μετανάστες, η επαφή δεν συνδέθηκε με την ασφάλεια, τις στρατηγικές επιπολιτισμοποίησης ή την προσαρμογή – πιθανώς λόγω αδυναμίας διασφάλισης των προϋποθέσεων για θετική έκβαση (π.χ. εκούσια vs. ακούσια επαφή).
- ✓ Η **υπόθεσης της ενσωμάτωσης** επαναβεβαιώθηκε. Η εναρμόνιση (έναντι της αφομοίωσης, του διαχωρισμού ή της περιθωριοποίησης) είχε πιο θετικό προφίλ προσαρμογής για τους μετανάστες.

Συμπεράσματα

- ✓ Η σημασία διαχείρισης της απειλής (Stephan, Ybarra, & Morrison, 2009) και εμπέδωσης αισθήματος ασφάλειας για τη θετική έκβαση της διαπολιτισμικής επαφής.
- ✓ Το αίσθημα ασφάλειας ξεπερνά τις οικονομικές συνιστώσες:
  - Για την πλειοψηφική ομάδα (Έλληνες), σημαίνει επίσης την απόκτηση διαπολιτισμικών επικοινωνιακών δεξιοτήτων.
  - Για τη μειοψηφική ομάδα (μετανάστες) περιλαμβάνει τη διαμόρφωση διπολιτισμικής ταυτότητας.
  - Ορισμένες όψεις του λειτουργούν συμπληρωματικά (π.χ. θετικές διομαδικές στάσεις, αφενός, απουσία διακρίσεων, αφετέρου).
- ✓ Το αίσθημα ασφάλειας κατασκευάζεται κοινωνικά με τη συμβολή παραγόντων όπως οι πολιτικοί και τα μαζικά μέσα.

Προτάσεις για πολιτικές

- ✓ Η διαπολιτισμική επαφή, χωρίς τη διασφάλιση των αναγκαίων προϋποθέσεων (ισοτιμία, συνεργασία, διαπροσωπική γνωριμία, θεσμική υποστήριξη) δεν αρκεί για τη βελτίωση των διομαδικών σχέσεων.
- ✓ Η αποδοχή και προώθηση της ετερότητας (π.χ. όσον αφορά την εθνικότητα, τη θρησκεία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, κ.ά.) συναρτάται άμεσα με την άμβλυνση των ανισοτήτων (π.χ. όσον αφορά την κοινωνική θέση ή την οικονομική κατάσταση).
- ✓ Ο συνδυασμός πολιτισμικών στοιχείων της εθνοτικής καταγωγής και της εθνικής κουλτούρας είναι ο πιο αποδοτικός για την προσαρμογή και την ένταξη των μεταναστών.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

Βιβλιογραφία

- ✓ Apfelbaum, E., Norton, M., & Sommers, S. (2012). Racial color blindness: Emergence, practice, and implications. *Current Directions in Psychological Science*, 21, 205-209. doi:10.1177/09637214111434980
- ✓ Banting, K., & Kymlicka, W. (2006–2012). *The multicultural policy index*. Retrieved from <http://www.queensu.ca/mcp/>
- ✓ Berry, J. W. (Ed.). (2017). *Mutual intercultural relations*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- ✓ Bloemraad, I. (2011, September 22). The debate over multiculturalism: Philosophy, politics, and policy. *Migration Information Source*. Retrieved from <http://www.migrationinformation.org/>
- ✓ Migrant Integration Policy Index (2010). *Key findings. Immigrant integration policy*. Retrieved from <http://www.mipex.eu/countries>
- ✓ Patsiurko, N., Campbell, J. L., & Hall, J. A. (2012). Measuring cultural diversity: Ethnic, linguistic and religious fractionalization in the OECD. *Ethnic and Racial Studies*, 35, 195-217. doi:10.1080/01419870.2011.579136
- ✓ Pavlopoulos, V., & Motti-Stefanidi, F. (2017). Intercultural relations in Greece. In J. W. Berry (Ed.), *Mutual intercultural relations*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- ✓ Plaut, V., Thomas, K., & Goren, M. (2009). Is multiculturalism or color blindness better for minorities? *Psychological Science*, 20(4), 444-446. doi:10.1111/j.1467-9280.2009.02318.x
- ✓ Stephan, W., Ybarra, O., & Morrison, K. (2009). Intergroup theory of threat. In T. Nelson (Ed), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (pp. 43-59). New York, NY: Psychology Press.
- ✓ Triandafyllidou, A. (2014). *Migration in Greece: Recent developments in 2014*. Athens: Hellenic Foundation for European & Foreign Policy. Retrieved from <http://www.eliamep.gr/>